

Pienācīga un samērīga **ATLĪDZĪBA** autortiesību līgumos

Viens no fundamentāliem jaunumiem AUTORTIESĪBU LIKUMA GROZĪJUMOS ir pienācīga un samērīga atlīdzība autortiesību līgumos. Līdz 2023. gada 5. aprīlim, kad stājās spēkā apjomīgas likuma izmaiņas, ne Latvijas, ne Eiropas Savienības (ES) tiesībās nav bijuši speciāli noteikumi tieši autortiesību līgumos pielīgstamajam atlīdzības apmēram. Jaunās prasības, kas izriet no taisnīgas atlīdzības, ir jāņem vērā līgumos ar autoriem un izpildītājiem, lai varētu izmantot viņu radītos darbus.



Līdz šim pastāvēja vispārējais noteikums, ka autoriem ir tiesības saņemt atlīdzību par atļauju izmantot savu darbu, kā arī par tiesību nodošanu (mantisko tiesību atsavināšanu). Tas, kādai ir jābūt atlīdzībai, tika atstāts līgumslēdzēju pušu ziņā, vebinārā „Autortiesību aktualitātes autoriem un uzņēmumiem, kas izmanto autoru darbus” norādīja **LŪCIJA STRAUTA**, Zvērinātu advokātu biroja *Sorainen* zvērīnāta advokāta palīdzē.

Grozījumi Autortiesību likumā nosaka, ka līgumā, ar kuru autors atsavina savas mantiskās tiesības, vai licences līgumā nosakāma taisnīga atlīdzība autoram par mantisko tiesību atsavināšanu vai atļauju darbu izmantot. Šādu taisnīgas atlīdzības jēdzienu nacionālajā likumdošanā ievieš saistībā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa direktīvu (ES) 2019/790 par autortiesībām un blakustiesībām digitālajā vienotajā tirgū un ar ko groza direktīvas 96/9/EK un 2001/29/EK.

Jā tipiskā privāttiesību līgumā tiek pieņemts, ka abas puses ir vienlīdzīgas un tādēļ tās var vieneties par tādiem līguma noteikumiem, kādus tās vēlas, Eiropas Komisija, pamatojoties uz dažā-

diem pētījumiem, konstatēja, ka autori iepretim šo darbu izmantotājiem tomēr neatrodas vienādas pozīcijās, un autoriem nereti tiek uzspiesti dažādi netaisnīgi noteikumi attiecībā par atlīdzību.

Nedaudz citādākas prasības ir attiecināma uz darbiniekiem. Proti, tiek prezumēts, ka atlīdzība, kas tiek noteikta darba līgumā darbiniekam, kas darba tiesisko attiecību ietvaros izstrādā autortiesību objektus, ir taisnīga. Tiek uzskatīts, ka darbinieki atrodas labākā pozīcijā, nekā, piemēram, autori, kas ir pašnodarbinātie.

Grozījumi par autora atlīdzību neattiecas uz datorprogrammu autoriem.

Ko nozīmē taisnīga atlīdzība?

Autortiesību likums paredz: nosakot taisnīgu atlīdzību, ņem vērā mantisko tiesību vai darba izmantošanas tiesību ekonomisko vērtību ietekmējošos apstākļus, tostarp komerciālu un nekomerciālu labumu, kuru gūst tiesību pārņēmējs vai darba izmantotājs, tiesību vai darba izmantošanas mērķi, apjomu un nozīmību atkarībā no izmantošanas veida, autora ieguldījumu darba radīšanā, kā arī tiesību pārņēmēja vai darba

izmantoāja finanšu ieguldījumu attiecībā uz konkrēto darbu.

Lasot definīciju, kas ir ietverta Autortiesību likumā, redzams, ka jēdziens sastāv no divām daļām. Pirmā daļa paredz, ka autortiesību atlīdzībai ir jāatbilst atsavināmo mantisko tiesību vai iegūstamo darba izmantošanas tiesību ekonomiskajai vērtībai (pienācīgas atlīdzības princips).

Likuma grozījumu mērķis ir panākt to, ka **autoriem ir jāsaņem tādu atlīdzību, kas atbilst viņu darbu tirgus vērtībai** un novērš situāciju, kad autori ir spiesti vai nu atsavināt tiesības vai ļaut izmantot darbus par atlīdzību, kas ir krietni zemāka, nekā šo darbu tirgus vērtība.

Otra daļa ir samērīgums, respektīvi, atlīdzībai jāveido samērīgu daļu no tiesību vai darba izmantošanas rezultātā gūtā mantiskā labuma (samērīgas atlīdzības princips). Atlīdzībai ir jāatbilst darba vai tiesību izmantošanas apmēram un panākumiem. Tai ir jābūt samērīgai – jo lielāki ienākumi, jo atlīdzībai ir jābūt lielākai.

Autortiesību likums nenosaka konkrētu summu vai summu amplitūdu, kas būtu uzskatāma par taisnīgu atlīdzību. Taču likumā ir uzskaitīti apstākļi, kas ietekmē atlīdzības apmēru:

- gūtais komerciālais un nekomerciālais labums;
- nodoto vai piešķirto tiesību apjoms;
- tiesību vai darba izmantošanas mērķis;
- tiesību vai darba izmantošanas veids;
- autora un tiesību ieguvēja/darba izmantotāja ieguldījums darba radīšanā;
- citi būtiski apstākļi.

Šis saraksts nav izsmēlošs, un tas var tikt papildināts ar citiem apstākļiem, kas katrā konkrētā situācijā ir būtiski, skaidroja L. Strauta.

Sākotnējais punkts, kā noteikt konkrētu autoram vai izpildītājam maksājamu summu, vai konkrētu daļu no ienākumiem, ir vispāratzītā nozares prakse – tas ir vērtējams apstākļi.

No otras puses – var būt situācija, ka tiesa atzīst, ka nozares vispāratzītā prakse ir netaisnīga. Bet tā būs īpaša situācija, jo tiesai nolēmumā ir jāvērtē vispāratzītās nozares prakses atbilstība likuma prasībām un jānosaka, ka šāda prakse neatbilst taisnīgas atlīdzības kritērijiem, piebilda L. Strauta.

Vienreizēja atlīdzība – specifiskos gadījumos

Kā Autortiesību likuma grozījumi varētu ietekmēt līgumu noteikumus par atlīdzības izmaksām autoriem? Taisnīgās atlīdzības mērķis ir izskaust praksi, ka autoram pret pašu gribu pilnībā ir jānodod tiesības, saņemot vienreizēju atlīdzību. Vienreizēja atlīdzība gan automātiski nenozīmē, ka tā ir netaisnīga. Taču atbilstoši direktīvai, **vienreizēja atlīdzība būtu jāuzskata par izņēmuma situāciju, nevis standarta praksi.**

Direktīva ļauj dalībvalstīm izstrādāt sarakstu ar konkrētām situācijām, kurās būtu piemērojama vienreizēja atlīdzība, bet Latvijas Autortiesību likumā pašreiz nav šāda saraksta.

Tomēr, vadoties no direktīvas apsvērumiem un citu valstu prakses, vienreizēja atlīdzības izmaksa būtu atbilstoša līgumos par pasūtījumu darbiem, vai kad darbu nav

plānots komercdarbībā izmantot ilgstoši, autora darbs ir tikai papildinājums pamatdarbam vai arī ar šo darbu nav plānots gūt peļņu.

Atlīdzība, kad autortiesības vai darbs ilgstoši tiek izmantots komercdarbībā

Tā kā taisnīga atlīdzība paredz, ka autors ir saistīts ar tā darbu/tiesībām visā līguma darbības laikā, tad, ja tiesības vai darbs ilgstoši tiek izmantots komercdarbībā, tam būtu jāatspoguļojas arī atlīdzības izmaksas kārtībā.

Ja autors pēc līguma noslēgšanas konstatē, ka, vērtējot atlīdzības apmēru uz līguma slēgšanas brīdi, tas nav bijis taisnīgs, autoram ir tiesības darba izmantotājam prasīt noteikt taisnīgu atlīdzību un izmaksāt atlīdzības starpību.

Kā piemēru L. Strauta minēja līgumu starp izdevniecību un autoru par grāmatas izdošanu. Ieteicamais modelis, kas vairāk atbilstu principiem un taisnīgas atlīdzības jēdzienam, kā arī atbilst nozares praksei, ir atlīdzības izmaksa, kas sastāv no vairākām daļām. Viena daļa atlīdzības tiek samaksāta līguma slēgšanas brīdī par to, ka tiesības tiek nodotas vai sniegta atļauja izmantot darbu. Bet otra daļa ir periodisks maksājums – kā samērīga daļa no periodā gūtajiem ienākumiem. Ja darbu ir paredzēts izmantot ilgstoši komercdarbībā, tad **autors šādā veidā paliek saistīts patstāvīgi ar ienākumiem no darba izmantošanas.**

Atlīdzība noteikti būs netaisnīga, ja tā nav paredzēta

par visiem darba izmantošanas veidiem. Tas vairāk attiecas uz situācijām, kad līgums varētu būt noslēgts pirms ilgāka laika un, tehniski attīstoties kādām iespējām, parādās jauni darba izmantošanas veidi, kā arī, ja līgums ir uzrakstīts vispārīgi. Šādām situācijām būtu jāpievērš uzmanība. Izstrādājot jaunus līgumus, ir vērts detalizētāk aprakstīt atlīdzību par katru darba izmantošanas veidu vai vismaz atlīdzības aprēķināšanas kārtību, jo tas varētu nodrošināt caurspīdīgumu un palīdzētu turpmākās diskusijās ar autoru par atlīdzības apmēru, iesaka L. Strauta.



LŪCIJA STRAUTA
ZAB Sorainen
zvērināta
advokāta
palīdzē

Autori – papildu tiesību aizsardzības līdzekļi

Autortiesību likumā saistībā ar taisnīgu atlīdzību ir ieviesti papildu tiesību aizsardzības līdzekļi, kas dod iespēju autoram realizēt iespējas par taisnīgu atlīdzību praksē. Viens no šādiem papildu tiesību aizsardzības līdzekļiem –

autoram ir tiesības prasīt līguma koriģēšanu, mainot sākotnējās atbildības apmēru tā, lai sākotnēji pielīgta atbildība būtu taisnīga.

Tas nozīmē: ja autors pēc līguma noslēgšanas konstatē, ka, vērtējot atbildības apmēru uz līguma slēgšanas brīdi, tas nav bijis taisnīgs, autoram ir tiesības darba izmantotājam prasīt noteikt taisnīgu atbildību un izmaksāt atbildības starpību. Protams, pusēm par to ir jāvienojas. Ja tas nav iespējams, tad strīds ir risināms tiesā.

Otrs papildu tiesību aizsardzības li-

Šī informācija ir jāsniedz atbilstoši katras nozares specifiskajiem apstākļiem, tostarp līgumā ar autoru vienojoties par informācijas sniegšanas veidu un formu.

Līdz ar to autoriem ir iespējams sekot līdz ienākumu plūsmai un vērtēt, vai autora atbildība ir taisnīga un atbilst gūtajiem ienākumiem.

Savukārt Digitālā vienotā tirgus direktīvas 21. pants paredz, ka strīdi par direktīvas 19. pantā noteikto informācijas sniegšanas pienākumu var tikt risināti, izmantojot alternatīvu strīdu izšķiršanas mehānismu.

Autori ir iespējams sekot līdz ienākumu plūsmai un vērtēt, vai autora atbildība ir taisnīga un atbilst gūtajiem ienākumiem.

dzēklis, kas juridiskajā žargonā tiek dēvēts par dižpārdokļa klauzulu (*bestseller clause*), ir iespēja autoram pieprasīt papildu maksājumu par ienākumiem, kas gūti pēc līguma noslēgšanas, izmantojot darbu komercdarbībā.

L. Strauta skaidroja, ka pirmais papildu tiesību aizsardzības līdzeklis attiecas uz līguma slēgšanas brīdi, bet otrs – uz turpmāko līguma darbības laiku.

Informācija jāsniedz reizi gadā

Lai spētu izvērtēt, vai saņemta atbildība ir taisnīga, autoriem un izpildītājiem ir nepieciešama informācija par viņu darbu un izpildījumu izmantošanu, teikts likumprojekta anotācijā. Tāpēc Digitālā vienotā tirgus direktīvas 19. pants paredz autoru un izpildītāju tiesības no līgumslēdzējam pusēm vismaz vienreiz gadā saņemt aktuālu un visaptverošu informāciju par viņu darbu un izpildījumu izmantojumu.

Šīs direktīvas regulējums ir pārņemts Autortiesību likumā, kas nosaka: autora mantisko tiesību pārņemējam un licenciātam, ar kuru autors noslēdzis licences līgumu, ir pienākums vismaz reizi gadā sniegt autoram aktuālu un visaptverošu informāciju par tiesību vai darba izmantošanu, tostarp par tiesību vai darba izmantošanas veidiem, šīs izmantošanas rezultātā gūtajiem ieņēmumiem un atbildību, kas pienākas autoram.

Tiesības atkāpties no līguma

Likums paredz autoriem tiesības vienpusēji atkāpties no līguma. 45.³ pants nosaka: Ja divu gadu laikā kopš līguma noslēgšanas vai darba nodošanas pasūtītājam, kas notikusi pēc līguma noslēgšanas, tiesību pārņēmējs vai licenciāts, kuram darba izmantošanas tiesības piešķirtas ar izņēmuma licenci, nav sācis izmantot minēto darbu, autoram ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma vai atsaukt licenci pilnībā vai attiecībā uz daļu no tiesībām, izņemot gadījumus, kad ir pamatoti sagaidāms, ka autors pats novērsīs apstākļus, kuru dēļ tiesības vai darbs netika izmantots.

Autors var īstenot šīs tiesības, ja viņš ir informējis tiesību pārņēmēju vai licenciātu par nodomu vienpusēji atkāpties no līguma vai atsaukt licenci, nosakot saprātīgu termiņu, kas nav īsāks par 12 mēnešiem, kura laikā tiesību pārņēmējam vai licenciātam nepieciešams sākt darba izmantošanu, bet tiesību pārņēmējs vai licenciāts līdz noteiktā termiņa beigām izmantošanu nav sācis.

Ja ir divi un vairāk autoru

Ja darbam ir divi vai vairāk autoru un katra autora individuālais ieguldījums nav norobežojams kā neatkarīgs darbs, vienpusēji atkāpties no līguma var tikai visi līdzautori kopīgi, izņemot gadījumu,

kad kāds no līdzautoriem izmanto iespēju minēto līgumu turpmāk uzskatīt par licences līgumu, ar kuru piešķirta vienkārša licence darba izmantošanai.

Likums arī nosaka, ka līguma noteikums, kas paredz atkāpšanos no autortiesībām, ir spēkā tikai gadījumā, kad tas noteikts nozares kolektīvās vienošanās ietvaros.

Noteikumi par tiesībām vienpusēji atkāpties no līguma neattiecas uz datorprogrammu autoriem, kā arī uz licences līgumiem, kuri noslēgti ar kolektīvā pārvaldījuma organizāciju vai neatkarīgo pārvaldījuma sabiedrību Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likuma izpratnē.

Piemērojams spēkā esošiem līgumiem

Noteikumus par taisnīgu atbildību, tiesībām pieprasīt līguma grozījumus un papildu atbildības izmaksu, kā arī tiesībām vienpusēji atkāpties no līgumu piemēro attiecībā uz darbībām, kas atbilstoši līgumam veiktas pēc 2023. gada 25. aprīļa. Tas nozīmē, ka jaunie Autortiesību likuma noteikumi ir attiecināmi arī jau uz esošiem līgumiem, kas noslēgti pirms grozījumu spēkā stāšanās, ja vien tie ir aktīvi. Proti, ja, pamatojoties uz tiem, autora darbs šobrīd tiek izmantots komercdarbībā, tad uz to attiecas grozījumi Autortiesību likumā.

Līdzīgi ir arī uz pienākumu sniegt informāciju – šis noteikums attiecas uz spēkā esošajiem līgumiem.

Kopsavilkums

Vērtējot jaunus Autortiesību likuma grozījumus kopumā, L. Strauta akcentēja, ka tie nosaka vadlīnijas un „rāmi” atbildības apmēram.

Ir jāvērtē vienreizējās atbildības apmēri, vai tie atbilst konkrētai situācijai atbilstoši jaunajiem noteikumiem. Vienreizēja atbildības izmaksa ir pieļaujama sevišķās situācijās, un tai nevajadzētu būt standarta praksei. Atbildībai ir jābūt taisnīgai gan attiecībā pret tiesību ekonomisko vērtību līguma noslēgšanas brīdī, gan pret vēlāk gūtajiem ienākumiem.

Patlaban, attiecībā uz autora samērīgu atbildību nav ne Eiropas Savienības Tiesas, ne Latvijas tiesu prakses, tāpēc sākotnējais vērtēšanas punkts pašlaik ir vispārārtizta nozares prakse. J P

**Vebināra atziņas pierakstīja
INESE HELMANE**